

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

האם צריך להמתין שש שעות שלמות בין בשר לחלב?

1. בגמ' חולין (קה א) למדנו "בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן כמה ישהה בין בשר לגבינה א"ל ולא כלום. איני והא אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה מותר לאכול בשר, אלא כמה ישהה בין גבינה לבשר א"ל ולא כלום. גופא אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה מותר לאכול בשר אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא בשר שבין השינים מהו קרי עליה הבשר עודנו בין שיניהם. אמר מר עוקבא אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידינא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא".

מגמ' זו יש להוציא כה מסקנות.

א. לשיטת רב חסדא אין לאכול גבינה אחרי בשר.

ב. אם יש בשר בין השיניים אסור לאכול חלב לפי שאף הוא נקרא בשר.

ג. לדעת מר עוקבא מותר להמתין בין בשר לחלב מסעודה לסעודה ולא צריך להמתין יום שלם.

ומצאנו בזה שתי מחלוקות ראשונים:

א. האם דעת רב חסדא היא רק שאין לאכול גבינה אחרי חלב בלי קינוח ונטילה, אבל בקינוח ונטילה מותר לאכול מיד, או שדעתו היא שדין קינוח ונטילה נאמר דווקא בבשר אחרי גבינה, אבל גבינה אחרי בשר צריך להמתין.

ב. שיעור המרחק שאמר מר עוקבא 'מסעודה לסעודה', האם הוא מסעודת הבוקר לסעודת הערב או שהוא רק עקירת שלחן מסעודה זו ומד אפשר להתחיל בסעודה חדשה. ונבאר את המחלוקות-

א. בירור דברי רב חסדא.

שיטה א (בה"ג ור"ת) - בתוס' (חולין קד ב ד"ה עוף וגבינה) כתבו "ור"ת מפרש וכן הלכות גדולות דאכל בשר אסור לאכול גבינה היינו בלא נטילה וקינוח אבל בנטילה וקינוח שרי אכל גבינה מותר לאכול בשר אף בלא נטילה וקינוח ומר עוקבא דלא אכיל עד סעודה אחריתי היינו בלא נטילה וקינוח אי נמי מחמיר על עצמו היה".

דהיינו שלבה"ג ור"ת דברי רב חסדא שאין לאכול גבינה אחר בשר, הוא רק באופן שלא נטל ידיו וקניח פיו אחרי אכילת הבשר. אבל אם נטל ידיו קניח פיו מותר לאכול גבינה מיד אחר בשר ללא שום המתנה.

ובב"י (או"ח סי' קעג) כתב שגם אליבא דבה"ג ור"ת צריך סילוק וברכהמ"ז.

שיטה ב (ר"ח, רי"ף, רמב"ם ורוב הראשונים) - הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט הכ"ח) פסק "מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה

אחרת והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח". וממה שכתב 'שאינו סר בקינוח' ברור שהבין ברב חסדא שאף בקינוח הפה יש להמתין בין אכילת בשר לאכילת חלב. וכך פירש דבריו בב"י (או"ח סי' קעג).

והרשב"א (חדושים, חולין קה א ד"ה הא דאמרינן) כתב "הא דאמרינן כמה ישהה בין בשר וגבינה, פי' הרב אלפס ז"ל אפי' בשקנח והדיח פיו והא דאר"ח אכל בשר אסור לאכול גבינה אפי' בקנוח הפה ובנטילת ידים קאמר עד שישהה מעת לעת, ואכל גבינה מותר לאכול בשר בקינוח הפה קאמר ואי יממא הוא בלא נטילת ידים ואי ליליא הוא בנטילת ידים, וכן פר"ח ז"ל, וזה לשון רבינו חננאל ז"ל ולא מצינו מי שהתיר לאכול גבינה אחר בשר בפחות מעת לעת אלא מר עוקבא דאכל בשר בסעודה אחת ובסעודה אחרת גבינה ואמר על עצמו דבהא מלתא חלא בר חמרא אנא ואי אפשר להתיר בפחות מזה והבשר של בין השינים בשר גמור הוא".

אם כן נמצאנו למדים שלר"ף, רמב"ם, ר"ח ורשב"א, דברי רב חסדא נאמרו אף בקנוח ונטילה ובכל מקרה צריך להמתין ובב"י (שם) הביא שכן דעת העיטור.

מנהג העולם (רא"ש) - הרא"ש (חולין פ"ח סי' ה) כתב "ונהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר ואפילו אחר עוף ואין לשנות המנהג". ובב"י (שם) ביאר את מנהג העולם וכתב, "ונראה לי שזה שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל לא מטעם גדר וסייג הוא שנהגו כן אלא משום דסבירא להו כדעת הרמב"ם שמפרש דהא דאמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה אפילו בקינוח הפה ובנטילת ידים קאמר".

ולהלכה נפסק כרוב הראשונים שיש להמתין אחרי אכילת בשר על מנת לאכול חלב.

ב. ברור דברי מר עוקבא.

בגמ' (חולין קה א) "אמר מר עוקבא, אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא".

משמע שמעיקרא יש להמתין מעת לעת בין אכילת בשר לחלב, אבל מר עוקבא הקל על עצמו ולא המתין אלא מסעודה לסעודה.

ונחלקו הראשונים מה פירוש מסעודה לסעודה.

שיטה א, עקירת שלחן - בתוס' (חולין שם ד"ה לסעודתא) כתבו "לסעודתא אחריתא אכילנא - לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפילו לאלתר אם סילק השולחן ובירך מותר דלא פלוג רבנן".

ובמרדכי (חולין רמז תרפז) הביא שכדברי התוס' כתב גם ראבי"ה.

וכן כתבו בהגהות אשר"י (חולין פ"ח סי' ה) ובהגהות מיימוני (מאכלות אסורות פ"ט הכ"ח).

ובאיסור והיתר הארוך (כלל מ' סי' ד) כתב "ונהגו העולם להמתין שעה אחת מכ"ד ליום אחר ברכת המזון ואוכל אז גבינה אפילו בלא קנוח וממתין השעה אפילו אחר אכילת בשר חיה ועוף".
ובדרכי משה (ס"ק ה) הביא מהגהות שערי דורא שכתב "רבים נוהגין להקל ועושין להם פשרה מדעתם להמתין שעה אחת אחר סעודת בשר וסלקו וברכו ואז אוכלין גבינה אף על גב דלא אשכחן טעמא ורמז לשיעור זה מכל מקום מי ימחה בידיהם הואיל והתוס' והראב"ה מתירין אמנם הצנועים מושכין ידיהם עד מסעודת שחרית לסעודת ערבית".
שיטה ב, מסעודת שחרית לסעודת ערבית- כבר ראינו למעלה שלדעת הרמב"ם יש להמתין שש שעות שכן כתב "עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת והוא כמו שש שעות".
והרא"ש (שם) כתב "בסעודתא אחרינא אכילנא פירוש בזמנה שרגיל אדם לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב, ופחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר דלא אשכחן מאן דשרי אף בהאי שיעורא אלא מר עוקבא וקא קרי נפשיה חלא בר חמרא".
וכן פסק רשב"א (הביאו בב"י או"ח סי' קעג).

2. המחבר (סי' פט סע' א) פסק שיש להמתין שש שעות בין אכילת בשר לגבינה שאחריו.
רמ"א הביא שיש אומרים שצריך להמתין רק שעה ולא יותר ושכן המנהג פשוט במדינות אלו, אמנם צריך סילוק שלחן וקינוח והדחה. אולם העלה "ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה וכן נכון לעשות".
וכתב הש"ך (ס"ק ח) שמהרש"ל כתב לגבי המתנת שש שעות "דכן ראוי לעשות לכל מי שיש בו ריח תורה".
ובט"ז (ס"ק ב) כתב בשם השערי דורא, "ואם אי אפשר למחות ביד בני אדם שאינם בני תורה, אבל בבני תורה ראוי למחות ולגעור בהם שלא יקילו פחות משש שעות".
עוד כתב הש"ך (ס"ק ה) בשם מהרש"ל "דלכו"ע אם לא סילק ובירך אפילו כל היום כולו אסור, דהא בעינן סעודה אחרת", ומי שמקל בזה טועה.
ובפתחי תשובה (ס"ק ג) הביא בשם החת"ס (שו"ת יו"ד סי' עג) שחולה שצריך לשתות מי חלב לרפואתו, "אפילו רק חולה קצת, אין צריך להמתין אחר אכילת בשר יותר משעה, ואחר שכבר בירך ברכת המזון ישתה וירוח לו".

3. באיסור והיתר הארוך (כלל מ' סי' ד) כתב "ונהגו העולם להמתין שעה אחת מכ"ד ליום אחר ברכת המזון ואוכל אז גבינה אפילו בלא קנוח וממתין השעה אפילו אחר אכילת בשר חיה ועוף".

ובדרכי משה (סי' פט ס"ק ה) הביא מהגהות שערי דורא שכתב "רבים נוהגין להקל ועושין להם פשרה מדעתם להמתין שעה אחת אחר סעודת בשר וסלקו וברכו ואז אוכלין גבינה אף על גב דלא אשכחן טעמא ורמז לשיעור זה מכל מקום מי ימחה בידיהם הואיל והתוס' והראבי"ה מתירין אמנם הצנועים מושכין ידיהם עד מסעודת שחרית לסעודת ערבית".

ובשו"ע (סי' פט סע' א) הביא רמ"א שיש אומרים שצריך להמתין רק שעה ולא יותר ושכן המנהג פשוט במדינות אלו, אמנם צריך סילוק שלחן וקינוח והדחה. אולם העלה "ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה וכן נכון לעשות"

4. דרכי תשובה (סי' פט ס"ק ו):

"ועיין בספר מזמור לדוד שהביא מנהג מקומות שאין ממתנינים אחר הבשר רק ג' שעות בקירוב אפילו בקיץ, ויש למנהג זה על מה לסמוך הואיל ואם היה בחורף אז היה כבר זמן סעודה אחריתא ממילא מוכח דאינו מושך טעם גם לאחר ג' שעות".

5. המאירי במגן אבות (סי' ט) כתב, "ואנו מחמירים עד שישה שעות או חמש כשיעור שבין סעודה לסעודה כדין האמור בבשר בהמה".

והרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט הכ"ח) כתב "מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת והוא כמו שש שעות". ובחידושי ר' חיים הלוי כתב לדקדק מזה שכוונתו שיש להמתין רוב שעה שישית, וכן ביאר בבירור הגרי"ד במברגר.

6. לדין ההמתנה שש שעות בין בשר לחלב נתנו הראשונים שני טעמים.

א. טעם הבשר נמשך עד שש שעות (ראשונים).

ב. הבשר שתקוע בין השיניים נחשב בשר עד שש שעות (רמב"ם).

והטור כתב שתי נפקא מינות בין הטעמים. אם לעס בשר לתינוק ולא בלע אותו, לשיטה ראשונה אין צריך להמתין כלל, לשיטה שנייה צריך להמתין שש שעות. אם נשאר בשר בין שיניו אחרי שש שעות מהאכילה, לשיטה ראשונה צריך להסיר הבשר לשיטה שנייה לא צריך להסיר ויכול לאכול. ודעת הטור שטוב לאחוז כחומרות של שני הטעמים.

והנה בב"י (או"ח סי' קעג) הביא את מחלוקת הראשונים. וכתב שהרשב"א ורבינו ירוחם סוברים שהטעם הוא לפי שטעם הבשר נמשך עד שש שעות, לפי שכתבו שאם נמצא בשר בין השיניים אחר שש שעות צריך להסירו. והרמב"ם הוא הסובר שהטעם הוא מחמת הבשר שבין השיניים.

למעשה פסק המחבר לאחוז כחומרת שתי הטעמים ולכן גם הלועס לתינוק צריך להמתין וגם אם מצא בשר בין השיניים לאחר שש שעות צריך להסירו.
ובט"ז (ס"ק א) הביא את שני הטעמים לחיוב ההמתנה וסיים "וקיימא לן להחמיר כשני הטעמים".
ובפתי תשובה (ס"ק א) כתב שאם לועס לתינוק תבשיל שיש בו רק שומן בשרי ולא בשר ממש, לכל הפירושים אין צריך להמתין שש שעות, שהרי אין חשש שנמשך טעם ואין חשש שנדבק בשר בשיניים. אמנם הוסיף שהפרי מגדים (משבצות זהב ס"ק א) העלה להחמיר משום לא פלוג ושלא לפרוץ גדר.

עיקרי ההלכות.

- א. מעיקר הדין יש להמתין שש שעות מלאות, אם רוצה לאכול חלב אחרי בשר.
- ב. יש נוהגים שלא להמתין שש שעות מלאות אלא רוב שש או שלש שעות או שעה, ואף על פי שראוי להחמיר, יש על מי לסמוך.
- ג. יש מקרים בהם אין צורך להמתין שש שעות, כגון חולה שרפואתו בחלב, או נערים חלשים שצריכים חלב על מנת להתחזק וכדומה.

א. המתנה בין בשר לחלב.

- בגמרא מסופר שמר עוקבא אמר על עצמו שהוא 'חומץ בן יין' לגבי אביו, לפי שאביו המתין אחרי אכילת בשר יום שלם ורק אחר כך אכל גבינה, ואילו הוא המתין רק מסעודה לסעודה. הראשונים חלוקים מהו מסעודה לסעודה:
1. עקירת שלחן- כמה ראשונים סוברים שאחר שבירך ברכת המזון והוריד מהשלחן את המאכלים הבשריים, לא צריך להמתין עוד, אלא יכול מיד לאכול חלבי. לפי שברכת המזון היא סוף הסעודה ומה שאחריה נחשב סעודה חדשה.
  2. סעודת שחרית לסעודת ערבית- לעומתם ראשונים רבים סוברים שיש להמתין שש שעות, שיעור זה הוא כמו השיעור שבין סעודת שחרית לסעודת ערבית באופן שהיה מצוי בד"כ1.
- למעשה הכרעת רוב הפוסקים להמתין שש שעות שלמות וכך ראוי לנהוג לכתחילה2. אמנם מי שמנהג אבותיו בזה שונה יש לו על מי לסמוך לפי שמצאנו בזה עוד שלש שיטות.
- המתנת שעה אחת: כמה ראשונים כתבו לעשות פשרה בין שתי השיטות בהסבר מהו 'מסעודה לסעודה', הפשרה היא שלא לאכול מיד אלא להמתין שעה. רמ"א הביא דעה זו בהלכה3.
  - המתנת שלש שעות: מנהג חלק מהיהודים יוצאי גרמניה להמתין רק שלש שעות. בפוסקים הובא לימוד זכות עליהם, שסברו שחשבון השעות הוא לפי שעות זמניות, לכן בחורף שהימים קצרים ממתנים פחות והשוו בזה את הקיץ לחורף וכך הגיעו להמתנת שלש שעות4.
  - המתנת רוב ששית: יש שנהגו להמתין רק חמש שעות ורוב השעה הששית ולא כולה, מקורפ הוא במאירי שכתב שצריך לשהות 'שש שעות או חמש' ויש שרצו לדקדק כן גם ברמב"ם5.

ב. מתי לא צריך להמתין שש שעות.

למרות האמור לעיל, מצאנו כמה מקרים בהם לא צריך להמתין שש שעות:

1. חולה- בשו"ת חת"ס כתב שחולה שרפואתו היא בשתיית 'מי חלב', אין צריך להמתין שש שעות אלא יברך ברכת המזון ואחר שעה ישתה ובערוך השלחן הוסיף שאף נערים כחושים שצריכים לשתות חלב על מנת להתחזק מספיק להם להמתין שעה.2
2. לועס לתינוק- הסיבה שממתינים שש שעות נתונה במחלוקת, יש אומרים מאחר ובשר נשאר בשיניים עד שש שעות, ויש אומרים שהטעם נמשך בפה שש שעות. אחת הנפקא מינות למחלוקת זו היא במי שלועס בשר כדי לרכך אותו לתינוק, שמאחר ולא בלע אותו אין לחשוש לטעם, אבל לבשר בין השיניים יש לחשוש.
למעשה פסק השו"ע לחשוש לשני הטעמים ולכן להחמיר גם בלועס לתינוק. אולם הפתחי תשובה כתב שאם לעס תבשיל בשרי (ולא בשר ממש) לא צריך להמתין שהרי אין חשש שתקוע בשר בין השיניים, אמנם דעת הפרי מגדים להחמיר בזה מטעם 'לא פלוג'6.